

FÁBIÁN ÁDÁM

A DZSIHÁDISTA TERRORIZMUS SZERVEZETI VÁLTOZÁSAI ÉS PSZICHOLÓGIAI HÁTTERE

BEVEZETÉS

A New York-i World Trade Center és a Pentagon elleni 2001. szeptember 11-ei terrortámadás 10. évfordulójához közeledünk. Habár sokan vitatják, hogy ezen események világtörténelmi jelentőségűek, a terrorizmusról alkotott képünket alapvetően megváltoztatták. Tíz évvel ezelőtt, ezen a napon sokan tették fel magukban a kérdést: hogyan voltak képesek ekkora szörnyűségeket véghezvinni az elkövetők? Politikusok, tudósok és publicisták igyekeztek választ adni erre a nehéz és kínos kérdésre, sorra véve mindazon okokat, amelyek e példátlan tragédia létrejöttéhez hozzájárultak/hozzájárulhattak.

Már korábbi kutatások is kiderítették, hogy a szervezett politikai erőszak, a terrorizmus eszköztárát felhasználó politikai ellenállás vizsgálata több tényező egyidejű megfigyelését követeli meg. A terrorizmus alapvető jellege és sajátos eszköztára megköveteli, hogy ne kizárólag annak fizikai felszámolására törekedjünk, hanem gondolati síkon is szembeszálljunk vele. Ez a küzdelem csak akkor lehet eredményes, ha pontos információkkal rendelkezünk a jelenségről, és ehhez interdiszciplináris eszközökkel kell vizsgálnunk ezt a régi-új problémát.

A terrorista cselekmények létrejöttéhez kedvező táptalajt biztosító feltételek között a szakirodalom megkülönböztet társadalmi, pszichológiai, stratégiai tényezőket, valamint az ezek különböző kombinációjából létrehozott motivációs komplexumokat. A terrorizmus vizsgálatánál célszerű figyelembe venni az annak létrejöttéhez hozzájáruló motívumok kombinációját, átalakulását és rekombinációját. Neil J. Smelser jogosan nevezi hiányosnak az azon folyamatokra vonatkozó ismereteinket, amelyek a megfosztottság érzésétől a szervezett politikai erőszak alkalmazásáig történő eljutást jellemzik. A jelenség komplexitása valóban kizárja egyes indoklásként

felhozott tényezők kizárólagosként való megjelölését. A terrorizmust kiváltó okok sokfélék lehetnek, és hatásuk különböző szinteken érvényesül.¹

Ez a dolgozat elsősorban a nemzetközi dzsihádista terroristák radikalizálódását és a terrorcselekmények elkövetésének körülményeit vizsgálva igyekszik bemutatni napjaink terrorizmusának egy igen jelentős részét és részben választ adni arra a kérdésre, hogy milyen tényezők ösztönzik az elkövetőket. Bár az Európai Unió területén 2007 óta folyamatosan csökken a dzsihádista terrorizmussal kapcsolatos letartóztatások száma, nyilvánvaló, hogy ezek a terroristák továbbra is tömeggyilkos merényletek végrehajtására készülnek, ha nem is kerülnek a hatóságok látókörébe.² Az Egyesült Államokban az európai tendenciákkal ellentétben 2009 májusától felerősödött a belső terrorista veszély.³ Maga a radikalizálódás folyamata, valamint az az út, amelyen a terroristák eljutnak a szélsőséges nézetekben való hittől a konkrét akciókig, személyenként változik, és ezen folyamatokban nagy szerepe van a véletleneknek. Ez azonban nem jelenti azt, hogy valószínűségi jelleggel ne vonhatnánk le következtéseket azokról a körülményekről, amelyek hatására valaki felhagy addigi életével, egy szélsőséges ideológiának szenteli magát és az erőszakot választja ennek kifejezésre juttatásához, esetleg megfontolva azt, hogy akár az életét is feláldozza ezen eszméért. A dolgozat kifejezett célja, hogy esetek sorával mutassa be a dzsihádista terrorizmus személyes oldalát.

FOGALMI HÁTTÉR

A terrorizmus:

A terrorizmus jelenségével foglalkozó gondolkodók és szakértők, államok és nemzetközi szervezetek körében folyamatosan születnek újabb és újabb terrorizmusfogalmak, amelyek lehetetlenné teszik egy nemzetközileg egységesen elfogadott fogalmi keret megalkotását. A helyzetet jól jellemzi az „ahány szerző, annyi terrorizmusfogalom” szlogen. Alex P. Schmid és Albert J. Jongman felmérései szerint 109 olyan fogalom született már, amely a terrorizmus alapvető formális sajátosságait próbálja megfogalmazni.⁴ Walter Laqueur szintén száznál több terrorizmusdefiníciót azonosított, amelyekben az egyetlen közös elem az erőszak és az erőszakkal való fenyegetés.⁵ A fogalmi sokféleségnek, az egyetértés hiányának okai a terrorizmus sajátosságaiban, sokszorosán összetett voltában keresendők.

¹ Neil J. Smelser: *The Faces of Terrorism: Social and Psychological Dimensions*. p.29.

² EUROPOL: *TE-SAT 2010 EU Terrorism Situation and Trend Report*.

³ Jerome P. Bjelopera – Mark A. Randol: *American Jihadist Terrorism: Combating a Complex Threat*. p.1.

⁴ Gus Martin: *Understanding Terrorism: Challenges, Perspectives, and Issues*. p.41.

⁵ Walter Laqueur: *The New Terrorism: Fanaticism and the Arms of Mass Destruction*. p.3.

Napjainkban a terrorizmus inkább politikai jelenség, mint pontosan körülhatárolható jogi kategória. A terrorizmus inkább a valósághoz, mint az elvont elméletekhez kapcsolódik. A fogalomalkotók kényszerűen a felszíni jelenségek, események szintjén keresik a jellemzőket.⁶ Adam Roberts *The 'War on Terror' in historical perspective* című cikkében hívja fel a figyelmet a terrorizmusról alkotott fogalmak veszélyeire: a terrorizmus – mint a legtöbb absztrakt politikai fogalom – összezavarhatja az embert, veszélyes lehet, de ugyanakkor nélkülözhetetlen. Zavaró lehet, mivel különböző dolgot jelent különböző embereknek, veszélyes, mert fel lehet használni propagandacélokra, és nélkülözhetetlen, mivel egy valós veszély címzésére kell/kellene felhasználni.⁷

Eltekintve a terrorizmusfogalmak egyéb lehetséges elemeitől (utalásoktól az elkövetőkre, az áldozatok körére, státuszára, vagy az elkövetés módjára) érdemes görcső alá venni a terrorizmusdefiníciókat a célok szempontjából, amelyek elérése érdekében végrehajtják tetteiket a terroristák. Szándékosan írok célokat és nem egyéb belső motívumokat, készítéseket, mivel a motiváció szempontjából a legtöbb definíció a terrorizmus később tárgyalandó stratégiai megközelítéséhez közelít. Ha ebből a nézőpontból szemléljük a kérdést, észrevehető, hogy szinte mindenhol szándékos, politikailag, vallásilag vagy más ideológiák által motivált cselekményként ábrázolják a definíciók ezt a jelenséget. Néhány fogalom az ideológiai keretek mellett utal arra, hogy a terrorizmus a félelemkeltés eszközéhez konkrét változások elérése céljából nyúl. Ilyen például az ENSZ-nek a terrorizmus anyagi támogatásáról szóló 1999. december 8-án elfogadott nemzetközi egyezményének definíciója, mely szerint a terrorizmus minden cselekmény, „amely polgári személyek, vagy fegyveres konfliktus idején bármely, a harcokban közvetlenül részt nem vevő személyek ellen, azok élete vagy testi épségük súlyos sérelmére irányul, amennyiben természetből, vagy a körülményekből adódóan arra irányul, hogy a lakosságot megfélemlítse, vagy egy kormányt, illetve nemzetközi szervezetet valamely aktus megtételére, vagy meg nem tételére kényszerítsen.”⁸

Egyértelmű, hogy ez a jelenség kiváltó okok alapján nehezen klasszifikálható, és egy-egy felosztás mára jelentősen elavultnak tekinthető. A Deák Péter által szerkesztett Biztonságpolitikai kézikönyv felosztása szerint létezik etnikai szeparatista, ideológiai és állami terrorizmus. A terrorizmus egy új minőségi elemét igyekszik beemelni Ekatarina Stepanova, aki különbséget tesz konfliktusvonatkozású és szuper- vagy megaterrorizmus között. Az

⁶ Deák Péter – Szövényi György: *Megváltozott hagyományos, és újonnan jelentkező veszélyforrások*. p.155.

⁷ Adam Roberts: *The 'War on terror' in historical perspective*. p.101.

⁸ Idézi Horváth Krisztina: *Az emberi jogok védelme a terrorizmus elleni küzdelemben*. p.68.

előbbi korlátozott céllal rendelkezik és egy konkrét fegyveres konfliktus esetében fejt ki hatását. Ezekben az esetekben világosan leírható célok eszköze a terror: például etnikai vagy politikai függetlenség, foglyok szabadon bocsátása s a többi. A másik típusnak korlátlan és határozatlan céljai vannak, korlátlan hatású eszközöket alkalmaz, hogy minél több embert öljön meg.⁹

Alex P. Schmid és Albert J. Jongman 1988-ban alkotott meg egy akadémiai konszenzuson alapuló terrorizmusdefiniációt. A definíció keletkezésének idejét figyelembe véve elavultnak tekinthető, ugyanakkor olyan sajátosságokat emel ki, amelyekről a többi meghatározás hallgat. E definíció szerint: „A terrorizmus az ismételt erőszakos cselekmények olyan félelemkeltő módszere, amelyet félig vagy teljesen rejtve tevékenykedő személyek, csoportok vagy az állam követ el egyéni, bűnügyi vagy politikai okok miatt, és amelynél – a merényletekkel ellentétben – az erőszak közvetlen célpontja nem maga a célpont. Az erőszak közvetlen emberi áldozatai általában véletlenszerűen (lehetséges célpontok) vagy szelektíven (valamit jelképező, szimbolizáló célpontok) kerülnek kiválasztásra egy célközösségből, szerepük az üzenet létrehozásában merül ki. A fenyegetés- és erőszakalapú kommunikációs folyamatot a terrorista szervezet az áldozatok és a fő célpont között arra használja, hogy manipulálja a célközönséget, így azok a terror, a követelések vagy a figyelemfelkeltés célpontjává válnak attól függően, hogy a megfélemlítés, a kényszerítés, vagy a propaganda a fő cél.”¹⁰

A dolgozat témája és célkitűzései szempontjából ez a fogalmi meghatározás tekinthető a legmegfelelőbbnek és legnyitottabbnak, mivel nem az ideológiai háttérre és a terrorizmus eszközként való felhasználására helyezi a hangsúlyt, hanem a szimbolikus kommunikációs folyamatra. Ez a fogalmi meghatározás megengedő a célok tekintetében is, lehetővé teszi az egyéni, meghatározhatatlan célokkal való kalkulációt, amelyek jelentőségét ez a dolgozat is hangsúlyozza.

A terrorjelenség meghatározásának másik nehézségét a többi nemzetközi jogi és büntetőjogi kategóriától való elkülönítés problémája adja. A politikai nézőpontok fentebb említett hatása eredményezte „az egyiknek terrorista, a másiknak szabadságharcos” kérdésének megjelenését. A terroristák önmagukat előszeretettel nevezik szabadságharcosnak, katonának, mártírnak, felszabadítóknak, vagy akár demokratikus erőnek. Vallásos indíttatás esetén a „Jó és a Rossz” küzdelmének szereplőiként vagy kiválasztotként jelennek meg. A terrorizmusfogalom pontos rögzítésével egyértelművé lehet tenni például a felszabadító mozgalmak terrorista megnevezésének kérdését. Mint ahogy később látni fogjuk, egyes gyarmati felszabadító mozgalmak

⁹ Ekatarina Stepanova: *Anti-terrorism and Peacebuilding During and After Conflict*. p.4.

¹⁰ Alex Peter Schmid – Albert J. Jongman: *Political Terrorism: A New Guide to Actors, Authors, Concepts, Databases, Theories and Literature*. p.5-6.

tetteire tökéletesen ráillik a terrorista jelző az előbbi akadémiai meghatározást alapul véve, hiszen ezek a szervezetek a terrorizmust pontosan az erőszakos kommunikáció egyik fajtájaként alkalmazták.

A radikális iszlamizmus:

A radikális iszlám tanok és a dzsihádiszmus elsősorban az erőszakos cselekmények ideológiai igazolóiként jelennek meg a terrorizmus világában – és ebben a dolgozatban is – annak ellenére, hogy ezek a kifejezések természetesen ennél sokkal többet jelentenek. A terroristák által támogatott ideológiákra vonatkozóan – legyen az vallási vagy más forrásra építő – számos értelmezést fogalmaztak meg a témával foglalkozó szerzők.

A legszélesebb értelmezés szerint az iszlamizmus magába foglalja az iszlám összes politikai alkalmazását a kvietizmustól kezdve a radikális aktivizmusig, az iszlám társadalmi és politikai életben betöltött szerepének erősítésétől a teljes transzformációs elképzelésekig, amelyek célja a szekuláris kormányok átalakítása és az iszlám állam megalapítása. Több muszlim szerző elveti az iszlamizmus kifejezés használatát, ugyanis az iszlám vallással azonos tőből származik, és mivel az idők során annak főleg extremista alkalmazása miatt negatív konnotációk ragadtak hozzá.¹¹ Sokan ehelyett a politikai iszlám kifejezést alkalmazzák, ami viszont az iszlám politikában betöltött vitatott szerepe miatt kérdőjelezhető meg, ugyanis az iszlám mint politikai és civilizációs projektum történetét inkább realista, pragmatikus politikai megfontolások, kevésbé vallási irányelvek határozzák meg. Az iszlám világ vezetői hatalmi szempontok alapján politizáltak/politizálnak, és kevésbé az iszlám előírásai alapján.¹²

Anélkül, hogy mélyebben belemennénk az iszlamizmus fejlődésének tárgyalásába, tisztázzuk, mit is jelent annak radikális változata.

A radikális iszlám vagy iszlamizmus egyselőre nem megfelelően meghatározott, és emiatt valódi tartalma sokszor szubjektív megítélés áldozatává válhat. A fogalommal kapcsolatban az egyik legfontosabb kérdés, hogy a „radikális” jelzőt csak azokra a militáns csoportokra alkalmazhatjuk-e, akik erőszakkal szereznek érvényt nézeteiknek, vagy azokra is, akik elhatárolódnak az erőszaktól, de kétségtelenül nemzetük vagy a világ szélsőséges átalakításának hívei. Jelen dolgozat az iszlamizmus azon szárnyát tekinti radikálisnak, amely globális vagy nemzetállami szinten kíván elérni radikális változást az iszlám tanok széleskörű implementálásán keresztül a társadalmi és politikai életben. Ekképp nemcsak az jelent radikalizmust az iszlámon belül, ha valaki feladja nemzetállami kötődését és a világméretű iszlám közösség (*umma*) szolgálatába áll, hanem az is, ha valaki a szekuláris kormányzattal szemben fogalmazza meg a radikális átalakulás igényét.

¹¹ Stephen Ulph: *Towards a Curriculum for the Teaching of Jihadist Ideology*. p.5.

¹² Rostoványi Zsolt: A „totalizáló iszlámtól” a „szekularizált iszlámig”. Az iszlám civilizáció a retradicionális és modernizáció kettős szorításában. p.28.

Ebben az értelemben tehát a „radikálisság” szempontjából a „militantizmus” indifferens kritérium.

A dzsihádizmus:

A „dzsihádista” fogalom újabb példája annak a nehézségnek, amellyel a tudománynak kell megbirkóznia az iszlám mozgalmak szereplőinek megnevezésekor. A dzsihádizmus alapját a neofundamentalista dzsihádista-szalafista iskola gondolatvilága adja. Ennek az eszmerendszernek a gyökerei több évszázados múltra tekintenek vissza; a különböző militáns iszlám irányzatok egész sora, például a kháridzsiták, Ibn Taimija és Muhammad ibn Abd al-Vahab gondolataiból alakult ki végleges formájában. A kháridzsiták szunnitáktól és sítáktól egyaránt elkülönülő irányzata a VII. században bontakozott ki a mai Irak területén. Elkülönült közösségük alapja a szigorúan a Koránra és a Szunnára épülő társadalom. Megkérdőjelezhetetlen álláspontjuk ellenzőit hitetleneknek, bálványimádónak, Isten ellenségének tekintették. A kháridzsiták kinyilatkoztatásai igazolják azon mai irányzatokat, amelyek az erőszakot, a gerilla hadviselést és a forradalmakat nemcsak igazolhatónak, hanem kötelezőnek is tekintik, és ilyen értelemben a későbbi szaúd-arábiai vahabizmus, a XX. századi radikális iszlám mozgalmak, többek között az egyiptomi Iszlám Dzsihad és Oszama bin Laden al-Kaidájának előfutárainak tekinthetők.

A középkori gondolkodók közül a mai megújulást sürgető iszlám mozgalmakra a legnagyobb hatást Ibn Taimija jog- és vallástudós fejtette ki, aki politikai szereplő is volt a maga korában. 1258-ban a mongolok elfoglalták az Abbászida Birodalmat és Ibn Taimijának Damaszkuszba kellett menekülnie. A hódítók, megszállók elleni küzdelemmel kapcsolatos gondolatai, amelyben a vallási megfontolásokat összekapcsolta a politikai és katonai cselekvéssel, nagy hatást gyakoroltak a későbbi militáns irányzatokra. Habár a mongolok áttértek az iszlám vallásra, saját törvényeiket követték a saria helyett, így Taimija számára nem voltak jobbak, mint az iszlám előtti időszak politeista népei. Taimija másik fontos törekvése az iszlám megtisztítása volt. A vahabita irányzat és Szajjid Kutb, az iszlamizmus egyiptomi ideológusa is sokat merített Ibn Taimijának a hitetlen mongolok elleni harcra és a nem iszlám uralkodó elit elleni harcra buzdító fatvájából.

A XVIII. századig az iszlámot megújító mozgalom csak bizonyos birodalmakban és régiókban bukkant fel, ezután viszont a XX. századi elterjedéshez hasonlóan hódított az egész iszlám világban a mai Szudántól az Arab-félszigeten és Indián keresztül egészen Délkelet-Ázsiáig. Ibn Taimiját választotta példaképének Abd al-Vahab, aki Mekkában és Medinában tanult iszlám teológiát és jogot. A szigorú monoteizmus érvényesítéséről kinyilatkoztatott gondolatai politikai törekvésekhez kapcsolódtak, amikor Muhammad ibn Szaúddal, egy arábiai törzsfővel szövetkezett annak érdekében, hogy vallási és politikai alapon egyaránt egyesítsék az Arab-

félsziget törzseit.¹³

A dzsihadista irányzat közvetlen eredete ismeretlen, egyes források szerint az Abu Muhammad al-Makdiszi által az 1990-es évek elején kifejlesztett doktrínákra épül, esetleg egy vahabita dzsihadista közösség alapozta meg Afganisztán Kunar tartományában. Al-Makdiszi szerint a dzsihad felhívás minden rossz vallási elhajlás, sarián kívüli gyakorlat ellen. Maga a „dzsihadista” fogalom viszonylag későn, az 1990-es évek második felében került az akadémiai diskurzusbá. Elsősorban militáns iszlámista csoportokra használják, de olyan szervezeteket, mint a Hezbollah, vagy a Hamasz sohasem illetnek vele. A muszlim média igyekszik kerülni azt, hogy a terroristákat a dzsihadista jelzővel illesse annak vallási kötődései miatt, ezen csoportoknál inkább a *szalafí* ellentétét, a *takrifít* (hűtlen) alkalmazza delegitimáló jelzőként.¹⁴

A dzsihadista szalafizmus, vagyis a radikális, az iszlámot erőszakkal, a dzsihad eszközével végrehajtani kívánó, a terror eszköztől sem visszariadó irányzat az 1970–80-as években vált ketté vallási nacionalizmusra és nemzetközi iszlámizmusra (vagy, azóta bevett terminussal, alkáidizmusra). Mindkét irányzat a politikai és társadalmi élet iszlámizálására, az iszlám állam létrehozására törekszik, csak az előbbi nemzeti, míg az utóbbi világméretű iszlám forradalom keretein belül.¹⁵ Maga a dzsihad tehát nem nemzetközi szinten lett meghirdetve, al-Makdiszi az egyistenhit érvényesítését a dzsihadon keresztül a helyi zsarnokok ellen képzelte el.¹⁶

MÓDSZERTANI HÁTTÉR

Az elengedhetetlen alapfogalmi tisztázások után tekintsük át, milyen módszertan segítségével születtek meg a dolgozat megállapításai. Kiindulópontként szerepel egy két évtizeddel ezelőtt kibontakozott, ugyanakkor ma is relevánsnak tekinthető tudományos vita a terrorizmus alapvető sajátosságainak vizsgálatáról. A terrorizmus okainak felderítésénél a szakirodalom megkülönböztet társadalmi, pszichológiai, valamint stratégiai tényezőket. Az 1990-ben megjelent, Walter Reich által szerkesztett *Origins of Terrorism: Psychologies, Ideologies, Theologies, States of Mind* című tanulmánykötet alapvető irányultsága mellett tartalmazta Martha Crenshaw a terrorizmust stratégiai megfontolások termékeként bemutató tanulmányát is.

¹³ John Louis Esposito: *Unholy War: Terror in the Name of Islam*. p.57.

¹⁴ Thomas Hegghammer: *Jihadi-Salafis or Revolutionaries? On Religion and Politics in the Study of Militant Islamism*. p.245.

¹⁵ Rostoványi Zsolt: A „totalizáló iszlámtól” a „szekularizált iszlámig”. Az iszlám civilizáció a retraditionalizáció és modernizáció kettős szorításában. p.44.

¹⁶ Thomas Hegghammer: *Jihadi-Salafis or Revolutionaries? On Religion and Politics in the Study of Militant Islamism*. p.246.

Ennek a kötetnek így sikerült kifejezésre juttatnia, hogy a terrorizmus magyarázatai abban az időben a stratégiai és pszichológiai végletek között rendeződtek el.¹⁷

Mint ahogyan később bizonyításra kerül, a napjaink terrorizmusát létrehozó tényezők közül kitüntetett figyelmet kell szánni a pszichológiai tényezőknek, a vizsgált terrorcselekményeknél a stratégiai és egyéb körülmények jelentősen háttérbe szorultak. Éppen ezért ez a dolgozat elsősorban dzsihádista, alkáidista terroristák, öngyilkos merénylők élettörténetének, beszerzési módjainak, kiképzésének, valamint az őket ért szervezeti hatásoknak a vizsgálatával vonja le következtetéseit.

Érthető okokból ezt a vizsgálatot csakis egy rendkívül részleges mintán lehet elvégezni. A kutatás empirikus hátterét az UNAMA 2007-ben kiadott, elfogott öngyilkosmerénylő-jelöltekkel készített interjúi, az egyesült államokbeli Institute of Peace 2032 dzsihádista harcos élettörténetét feldolgozó vizsgálata, a Congressional Research Service 2001 és 2010 közötti belföldi dzsihádista terrortámadásokat áttekintő vizsgálata és az al-Kaida Manchesterben talált feltételezett kiképzési könyve adta.

Az önálló következtetések megfogalmazása előtt tekintsük át az előbb említett stratégiai-pszichológiai vitát, valamint az egyes magyarázatok feltevéseit. Annak ellenére, hogy a dolgozat elsősorban a pszichológiai háttér vizsgálatára helyezi a hangsúlyt, elengedhetetlen a terrorizmust stratégiai megfontolások eredményeként bemutató irányzatot is ismertetni.

A STRATÉGIAI ISKOLA

A terrorizmus stratégiai alapon történő felhasználására vonatkozó elméletet leginkább az választja el a társadalmi vagy egyéni lélektani alapon magyarázó elméletektől, hogy magát a jelenséget eszközként és nem célként kezeli. A pszichológiai érvelés szerint a politikai erőszak maga a cél, és nem a *status quo* megváltoztatása, vagy az ügy, amelyért a terrorista csoport harcol.¹⁸ Ezzel szemben a stratégiai iskola azt hangsúlyozza, hogy a terrorizmus eszközének felhasználását racionális érvekre, az erőforrások és lehetőségek felmérésére, a költségek és az előnyök kalkulációjára épülő racionális gondolkodásból lehet levezetni egy politikai csoport esetében. Crenshaw a terrorista gondolkodás eltérését a hagyományos racionalitástól abban látja, hogy a végkövetkeztetéseket nemcsak a megfigyelések és a tapasztalatok, hanem az ideológiai megfontolások is befolyásolják. Az instrumentális

---

¹⁷ Martha Crenshaw: The logic of terrorism: Terrorist behavior as a product of strategic choice. p.7.

¹⁸ Jerrold M. Post: Terrorist psycho-logic: Terrorist behavior as product of psychological forces. p.25.

magyarázat szerint tehát a terrorizmushoz való eljutás racionális alapon jön létre, ugyanakkor ezt különleges tényezők korlátozzák. Everett Wheeler a terrorizmus titkának azt a lelepleződést nevezte, amikor az örültnek látszó tettek mögött módszerre lelünk, a terrorizmus a lélektani hadviselés és kényszerítés racionális eszközeként nyilvánul meg.¹⁹

Crenshaw érvelése szerint a politikai ellenzékiiségtől a terrorizmus alkalmazásáig vezető folyamat racionális megfontolások sorozata. Az ellenzékiiséget tanulási folyamatként mutatja be, amely során a kudarcba fulladt békés tiltakozási próbálkozások sorozata vezet el az erőszak alkalmazásához. A terrorizmus információk alapján való politikai választás bizonyos alternatívák közül, amelyek között hierarchia van, mivel a békés alternatívák felhasználása után kerülhet csak sor az erőszakos opciók kihasználására. E szerint tehát az elitellenességben, a *status quo*-ellenességben vagy a kormánnyal való elégedetlenségben gyökerező extrémizmus önmagában nem indokolja a terrorizmus mint eszköz felhasználását. Crenshaw ezt az állítást az orosz bolsevikok példáján szemlélteti, akik az anarchistákkal szemben évekig elutasították a terrorizmust.

A terrorizmus mint végső eszköz a gyengék, az idő- és erőforráshiánnyal küszködő ellenálló csoportok számára az általuk kevesellt társadalmi elismertséghez, figyelemhez való hozzájutást jelenti. Azért választják a terrorizmust, mert nincsenek erőforrásaik szélesebb körű társadalmi bázis kiépítésére, térnyerésre, üzeneteik kifejezésre juttatására.²⁰

A terrorista taktika mellett szól, hogy kevésbé erőforrásfüggő és logisztikailag kevésbé bonyolult, mint a hagyományos hadviselés, rendkívül médiaérzékeny és a reguláris hadsereghez képest alacsony költségvetéssel működtethető. Éppen ezért a terrorizmus a gyengék és az erősek közötti viszonylatban jön létre minden esetben; és az erőviszonyokat kiegyenlítő eszköz szerepét tölti be az egyenlőtlen politikai küzdelemben.²¹ Ugyanakkor arról is hallottunk már, hogy az erősebb, hivatalban levő fél folyamodik funkcionális értelemben vett terrorizmushoz, hogy hatékonyabban küzdhesse le ellenfelét. A terrorista taktika legvonzóbb aszimmetrikus vonása, hogy terjedése és kommunikatív ereje exponenciálisan növekszik az okozott kár függvényében. 2001. szeptember 11. megrázó eseményei bizonyítékkul szolgáltak az aszimmetrikus hadviselés sikerességére, az Egyesült Államok sebezhetőségére – igyekeztek tehetetlennek beállítani a nyugati világot egy ilyen támadással szemben.²²

A terrorista gondolkodás tehát költségek és hasznok elemzésére épül:

---

¹⁹ Everett L. Wheeler: *Terrorism and Military Theory: A historical perspective.* p.24.

²⁰ Martha Crenshaw: *The logic of terrorism: Terrorist behavior as a product of strategic choice.* p.11.

²¹ Neil J. Smelser: *The Faces of Terrorism: Social and Psychological Dimensions* p.16-17.

²² Doron Zimmermann: *A terrorizmus átalakulása.* p.186-187.

a várható költségek közé az erőszakos kormányzati reakció, a támogatás elvesztése egy elidegenítő erőszakos cselekedet vagy elitista élcsapat-jellege miatt; a várható előnyök közé pedig a támogatott ügy politikai napirendre tűzése, a kormány meggyengítése, vagy éppen a rezsimellenes ellenállást megerősítő kormányzati elnyomás kiprovokálása sorolható. Ez utóbbi tehát egyszerre szerepel az előnyök és hátrányok között is, annak hatása szerint. A várható költségek elkerülését szolgálja egy hatékony földalatti szervezet kiépítése. A terrorista gondolkodás bemutatásához hozzátehető még, hogy az alternatívák helytelen megállapítása vagy korlátozott számbavétele önmagában még nem jelent logikátlanságot.²³

Tisztán racionális megfontolások állnak a terrorizmust alkalmazó gyarmati felszabadító mozgalmak döntéseinek hátterében. A palesztinai cionista Irgun (Nemzeti Katonai Szervezet Izrael Földjén), a ciprusi EOKA (Ciprusi Harcosok Nemzeti Szervezete) vagy az algériai FLN (Nemzeti Felszabadítási Front) célja nem a gyarmatosító hatalom katonai legyőzése volt a legtöbb esetben, hanem annak inkompetenciájának a megmutatása a megszállók szimbólumaira mért csapásokon keresztül, illetve aránytalan elnyomás kiprovokálása, amely szembeállítja a helyi lakosság széles rétegeit a gyarmattartókkal. A terrortámadásokat a gyarmati felszabadító mozgalmak üzenetként használták, amelyek címzettjei általában nem azok voltak, akik áldozatul estek nekik, hanem a nemzetközi közvélemény, a támadásoktól elborzadó londoni lakosság – az EOKA-nál –, vagy az Irgun esetében az Egyesült Államokban élő zsidóság, amelynek támogatására számítani lehetett.

Az operatív terrorista megfontolások egyik sarokköve, hogy a terrorcselekmény áldozatainak kiválasztása mennyire legyen széles körű vagy véletlenszerű. Hoffman szerint a baloldali terrorcsoportok tartják a legfontosabbnak, hogy terrortámadásaik ne követeljenek ártatlan áldozatokat, mert felfogásuk szerint ez elidegenítené őket a néptől. Célpontjaik a gazdasági elnyomást és a kapitalista világrendet megtestesítő személyek és szimbólumok. A legkevésbé válogat áldozataiban a vallási alapú terrorizmus, hiszen ebben az esetben egymást kizáró világnézetek küzdelméről van szó. Az áldozatszedés viszonylatában az etnonacionalista-szeparatista terrorcsoportok valahol a két szélsőség között helyezkednek el. Az áldozatok számát és körét tehát taktikai és ideológiai megfontolások befolyásolják; a terrorszervezetek igyekeznek elkerülni, hogy potenciális támogatói bázisukat idegenítsék el maguktól.²⁴ Ugyanakkor a lehetséges célpontoknak szimbolikus alapon kell kötődniük az ellenséghez, a Baszk Haza és Szabadság (ETA) például napi szinten hajtott végre támadásokat

²³ Martha Crenshaw: The logic of terrorism: Terrorist behavior as a product of strategic choice. p.17.

²⁴ Bruce Hoffmann: Inside Terrorism. p.46-62.

politikusok, postai járművek és bankok ellen, amelyeket úgy tekintettek, mint a spanyol szuverenitás szimbólumait.²⁵

PSZICHOLÓGIAI MAGYARÁZAT

A lélektani magyarázat nem a terrorizmus stratégiai oldalát állítja a középpontba, hanem a célként felfogott erőszakot, elveti ugyanakkor azt a feltételezést, hogy a terrorista cselekvés elsősorban pszichopatológiai személyiségjegyekhez kötődik.²⁶ Ha saját kultúránk alapvető normáit állítjuk a középpontba, nem nehéz a terrorista cselekmények megfontoltságát megkérdőjelezni és az elkövetőket, főleg az öngyilkos merénylőket, elmeháborodottnak beállítani. Doron Zimmermann szerint ezért nem csoda, hogy a terroristák gondolkodásmódja, indítékai és célkitűzései közötti kölcsönhatás heves viták tárgya, amely akár az elkövetők mentális egészségére vonatkozó kérdéseket is felvetnek.²⁷ Az antiszociális jellemek felvétele a terrorista szervezetbe viszont nem megengedhető, hiszen hatalmas kockázatot jelentene a terrorista összeesküvés titkos jellege miatt. Az al-Kaida Manchesterben lefoglalt feltételezett kiképzési könyve szerint is ügyelni kell a dzsihád szolgálatába állók szellemi épségére.

A terrorizmus egyik megközelítése szerint a potenciális terrorista társadalmi fejlődése során nem a megszokott hatásokkal kényszerül szembesülni, saját áldozattá válása készteti arra, hogy másokat áldozattá tegyen. A terrorizmus elleni küzdelem középpontjába éppen ezért elsősorban a terroristák elméjében végbemenő kognitív folyamatokat kell megcélozni, akármennyire is valóságtól elrugaszkodottak ezek.²⁸ Bár születtek empirikus vizsgálatok a terroristák jellemvonásainak meghatározására, a jellemvonásbeli azonosságok nem feltételezik szükségszerűen, hogy létezik egységes terrorista jellem. Mindazonáltal az egyes források rávilágítanak arra, hogy azok a személyek, akik a terrorizmus eszközeihez nyúlnak, általában agresszívak, belső lélektani folyamataikat externalizálják, narcisztikus jellemek, hajlamosak minden problémára az én-mások közötti szembenállást kivetíteni, az empátia nem jellemző rájuk, a leegyszerűsítő világnézet viszont annál inkább. A terroristákat erőteljesen befolyásolják a korábbi frusztrációk és az értéktelenség érzése, éppen ezért az egyetlen megoldás, amelyet elfogadhatónak találnak, az egy hasonló

---

²⁵ Ferwagner Péter Ákos – Komár Krisztián – Szélinger Balázs: Terrorista szervezetek lexikona. p.102.

²⁶ Jerrold M. Post: Terrorist psycho-logic: Terrorist behavior as product of psychological forces. p.25.

²⁷ Doron Zimmermann: A terrorizmus átalakulása. p.183.

²⁸ Olufemi A. Lawal: Social-Psychological Considerations in the Emergence and Growth of Terrorism. p.24.

gondolkodású emberek csoportjához való csatlakozás. Az új tagnak ebből kifolyólag a csoporthoz való tartozás mindennél fontosabbá válik.²⁹

A politikai ellenállás kulcstényezője a megfosztottság, illetve a megfosztottság jogtalanságának érzése, amely szükséges tényező az elégedetlenség és a kollektív szerveződés kialakításához. Lehet a megfosztottság érzésének tárgya rendkívül egyszerű – például egyes szélsőjobboldali milíciák a fegyvertartás teljes körű legalizálásáért küzdöttek az USA néhány tagállamában. Az igazságtalanság ilyen jellegű megnyilvánulásának adtak ideológiai keretet a válogatott összeesküvés-elméletek.³⁰ A legtöbb esetben ezt az érzést azonban a gazdasági téren jelentkező bizonytalanság szüli, a gazdasági tényezőknek való kiszolgáltatottság érzése. Más tényezők erős hatását példázza viszont az a körülmény, hogy például a német szélsőbaloldali Vörös Hadsereg Frakció vagy az amerikai szélsőbaloldali Weather Underground mozgalmak fiataljai középosztálybeliként léptek be a szervezetbe.³¹

A későbbi terrorcselekményeket elkövetők különböző személyiséggel és különböző motivációkkal csatlakoznak az erőszakos szervezetekhez, a szervezeti keretek és az abban lezajló folyamatok tovább befolyásolják az egyéneket, és kialakítják az ideális feltételeket, hogy az elkövetők végrehajthassák szörnyű tetteiket. A szervezethez való csatlakozást belső lélektani hatások és társadalmi interakciók (családi vagy baráti kapcsolatok) is egyaránt befolyásolják.

AZ IDEOLÓGIA SZEREPE A DZSIHÁDISTA TERRORIZMUSBAN

A radikalizálódást előidéző tényezők néhány esetben a szalafista-dzsihádista orientációjú terrorista szervezetek karjaiba kergetik az ifjúságot, akik általában maguk keresik a kapcsolatot ezekkel a szervezetekkel. Miért jelentenek az al-Kaida és a hozzá hasonló csoportok olyan nagy vonzóerőt a helyzetét kilátástalannak ítéelő ifjúság számára a nyugati országokban és a Közel-Keleten egyaránt? Tipikusnak tekinthető az az eset, amikor egy összezavart fiatal, akit az iszlám különböző aspektusai vagy az aktuális események foglalkoztatnak, kap egy prédikációt tartalmazó felvételt, vagy a helyi mecsetben megismertetik vele az al-Kaida álláspontját.³² Az al-Kaida retorikája és ideológiája alapvető sajátosságait illetően sokban hasonlít korábbi, teljesen más arculatú terrorszervezetek ideológiájához, ezért

²⁹ Olufemi A. Lawal: Social-Psychological Considerations in the Emergence and Growth of Terrorism. p.25.

³⁰ Bruce Hoffmann: Inside Terrorism. p.43.

³¹ Neil J. Smelser: The Faces of Terrorism: Social and Psychological Dimensions. p.30.

³² John Matt Venhaus: Why Youth Join al-Qaeda. p.4.

érdemes általában is megvizsgálni, hogy egy terrrorszervezet működésében milyen szerepet tölt be az ideológia.

A társadalmi átalakulást sürgető csoportok közül kevés válik a terrorista erőszak alkalmazójává, de a terrorista szervezetek közül a legtöbb ideológiai megfontolásokkal indokolja tetteit.³³ Az kulturális és pszichológiai értelemben egyaránt megragadható ideológia szerepe ezen szervezetek esetében, hogy a terrorcselekményeket igazolja, illetve motiválja a szervezet tagjait.³⁴ Az ideológia segít abban, hogy a potenciális terroristák belső lélektani folyamatait a szervezet céljainak szolgálatába lehessen állítani. A szakirodalom különbséget tesz jobb- és baloldali, illetőleg vallási és szekuláris ideológiák között.³⁵

A terrorcsoportok ideológiája általában több forrásból származik, több elmélet ötvözete. Például a német Vörös Hadsereg Frakció egyaránt épített a Harmadik Világ felszabadításának eszmei világára (többek között Che Guevara elképzeléseire), a Német Szövetségi Köztársaság fasisztoid jellegének megjelenítésére, valamint a kapitalista, fogyasztói társadalmat elítélő gondolatokra (elsősorban Herbert Marcuse elméletére). Az alkalmazott ideológia a szervezet működése során ráadásul a feltételeknek megfelelően változhat.³⁶

Az ideológia egyik funkciója a társadalmi valóság azonosítása és magyarázata. A terrrorszervezeteknél ez elsősorban a deprivációt megmagyarázó elmélet. Az ideológia abszolutizálja az elméletet befogadók és „a többiek” közötti ellentétet, világosan elhatárolja a csoportot „az ellenségtől”. Ez azt jelenti, hogy mindenki, aki kicsit is szimpatizál az ellentáborral, vagy bármi, ami azt szimbolizálja, ellenségnek tekintendő. Az ellenséget minden rossz forrásaként, mindenre képesként, de mégis sebezhetőként megjelenítő ideológiák nem statikusak, hanem az aktuális események alapján kibővített vagy leszűkített eszmerendszerek, amelyek bizonyos körülmények között terrorcselekmények végrehajtásához vezetnek.³⁷

Az al-Kaida üzenete nagyrészt rendelkezik ezekkel a sajátosságokkal: világképe szélsőségesen kizáró, fekete-fehérben mutatja be a világot, ideológiája több forrásból is táplálkozik. Üzenete magában hordozza Ibn Taimija megszállók elleni küzdelemre való felhívását, Abd al-Vahab egységesítő törekvéseit, Szajjid Kutb tudományos alapú fundamentalizmusát. Olivier Roy szerint az al-Kaida ideológiája kevésbé az iszlámra, mint inkább modern politikai koncepciók iszlám alapján történő

³³ Neil J. Smelser: *The Faces of Terrorism: Social and Psychological Dimensions*. p.77.

³⁴ Paul Wilkinson: *Terrorism and the Liberal State*. p.35.

³⁵ Bruce Hoffmann: *Inside Terrorism*. p.4.

³⁶ Neil J. Smelser: *The Faces of Terrorism: Social and Psychological Dimensions*. p.61.

³⁷ Neil J. Smelser: *The Faces of Terrorism: Social and Psychological Dimensions*. p.77.

értelmezésére épül.³⁸

Az al-Kaida sok forrásból táplálkozó ideológiájának kiindulópontja az iszlám utópia gondolata. Csak a hit jelenthet összetartó erőt a világ muszlimjai között, meg kell teremteni az iszlám törvénykezésen alapuló államot, és felszabadítani az elnyomás alatt élő iszlám testvéreket. Ennek a gondolatkörnek egyébként az al-Kaida kommunikációja kevés teret enged, inkább az elnyomók és az ellenség elleni harcra koncentrál. Az al-Kaida propagandisztikus narratívájának következő pillére az elgondolás, hogy az iszlám világ folyamatosan támadás alatt áll a cionista zsidókkal szövetséző keresztiesek, az Egyesült Államok és szövetségesei részéről. Az al-Kaida értelmezése szerint az elnyomásra és a Nyugat támadására az egyetlen igazságos és hatékony választ a dzsihád jelenti; a terrorista eszközök használata nemcsak megengedett, hanem kívánatos is. Oszama bin Laden több kijelentésében tett tanúbizonyságot arról, hogy nincsenek kétségei a terrorizmus alkalmazásának jogossága felől, ártatlan áldozatok halála miatt sem.³⁹

Az al-Kaida egy koherens világképet ígér, amely a radikalizálódó egyén különböző forrásokból származó frusztrációját a világméretű iszlám küzdelem szolgálatába állítja. Az al-Kaida narratívája csak két lehetőséget enged meg: csatlakozni a küzdelemhez, vagy tovább szenvedni. A kétségekkel küszködő ifjúság számára lehetőséget ad, hogy meghatározzák helyüket a világban, célt és iránymutatást nyújt számukra.⁴⁰ Az al-Kaidát kevésbé a vallási doktrínák teszik vonzóvá, inkább az a forradalmi romantizmus, amelyet a dzsihádisták különböző fórumokon közzétett hőstettei támasztanak alá. 2007-ben Kabdulahi Ahmed Farax egy szómáliai dzsihádista orientációjú terrorista csoport számára toborzott tagokat Minnesotában olyan üzenetek segítségével, amelyek bővelkedtek a háborús történetekben és saját gerillaélményekben, amelyekből az derült ki, hogy a harc inkább élmény, amelyről nem kell félni.⁴¹

A DZSIHÁDISTA TERRORIZMUS SZERVEZETI VÁLTOZÁSAI

2001. szeptember 11. sok terrorizmus-szakértőt ösztönzött arra, hogy „új típusú terrorizmust” kezdjen el emlegetni; a fogalommal kapcsolatban azonban megosztott a tudományos társadalom. Sokan azért érzik jogosnak az előbbi kifejezés használatát, mert olyan új ismérvek jelentek meg a

³⁸ Olivier Roy: *Secularism Confronts Islam*. p.43.

³⁹ Kenneth Payne: *Winning the Battle of Ideas: Propaganda, Ideology, and Terror*. p.110.

⁴⁰ John Matt Venhaus: *Why Youth Join al-Qaeda*. p.3.

⁴¹ Jerome P. Bjelopera – Mark A. Randol: *American Jihadist Terrorism: Combating a Complex Threat*. p.17.

terrorizmus esetében, mint az apokaliptikus célok, a világ elemésztésének, megbüntetésének igénye, az egész világot behálózó sejtszerű felépítés vagy a terrorizmus individualizálódása.⁴² Ebben a fejezetben e sajátosságok közül a szervezeti változásokra vonatkozó megállapítás kerül vizsgálat alá, főként az al-Kaida vonatkozásában. Napjaink nemzetközi dzsihádisták csoportjainak szervezeti elemzése után jut el a dolgozat egy olyan megállapításhoz, amely az elemzés további részeit alapvetően befolyásolja, valamint irányt szabhat más terrorizmussal foglalkozó kutatásoknak is.

Először is tehát vizsgáljuk meg, hogy a sokat emlegetett hálózatszerű felépítés mennyire tekinthető új jelenségnek a nemzetközi terrorizmus világában. A témával foglalkozó kutatók egy része azt állítja, hogy a terrorizmus mai hálózati formája alig különbözik a régi terrorista szervezetek (például Palesztin Felszabadítási Szervezet) felépítésétől, és hiba lenne feltételezni, hogy lényegesen átértékelték indítékaikat és átalakították lélektani arculatukat.⁴³ Az al-Kaida már 2001. szeptember 11. előtt is radikális iszlám csoportok ernyőszervezete volt; egy olyan koalíció, amely nem jelentett/jelent könnyen elhatárolható szervezetet, és amelynek jellemzője a decentralizáltság.

Az Egyesült Államok Külügyminisztériumának 2005-ös jelentése a terrorizmusról leírja, hogy az al-Kaida szervezete és képességei szétestek a nyugati államok antiterrorista intézkedései következtében. Ennek egyik hátrányos következménye, hogy a szétesés megakadályozza nagyobb műveletek tervezését és kivitelezését.⁴⁴ Mások is osztják azt a véleményt, hogy az al-Kaida ma már csak árnyéka a 2001-ben működő szervezetnek. Ide sorolható Marc Sageman pszichiáter, a CIA korábbi műveleti tisztje, aki *Leaderless Jihad: Terror Networks in the Twenty-First Century* című könyvében cáfolja, hogy az al-Kaida afganisztáni központjának és kiképzőbázisainak felszámolása után létrejött vazirisztáni kiképzőbázisai ugyanolyan határfokkal és kapacitással tudnának működni, mint az afganisztániak. Sageman a kiképzőtábor kifejezést sem tartja indokoltnak ezek esetében, hiszen jelentőségük nem hasonlítható az afganisztáni táborokéhoz. Az al-Kaida távolabbi szárnyainak megerősödése, más csoportokkal való kapcsolatfelvételre és fúzióra való törekvése sem győzte meg a CIA egykori tisztjét arról, hogy az al-Kaida újra megerősödött, inkább a konszolidáció kifejezést tartja indokoltnak.⁴⁵

Ezzel némileg egybecsengő gondolatot hangoztatott Brian Michael Jenkins terrorizmus-szakértő, aki Kanada Szenátusának Terrorizmus-ellenes

---

⁴² Deák Péter – Szövényi György: *Megváltozott hagyományos, és újonnan jelentkező veszélyforrások.* p.159.

⁴³ David Tucker: *What is new about new terrorism.* p.37.

⁴⁴ Kenneth Katzman: *Al Qaeda: Profile and Threat Assessment.*

⁴⁵ Marc Sageman: *Leaderless Jihad: Terror Networks in the Twenty-First Century.* p.34.

Különleges Bizottsága előtt tett 2010-es jelentésében hangsúlyozta, hogy a szervezet elszigetelt vezetősége a harcosok buzdításán kívül többre nem képes.⁴⁶ Korábban az al-Kaida stratégiailag jól megalapozott és központilag irányított akciókat volt képes végrehajtani, könnyen elérhető kiképzőtáborokkal rendelkezett, amelyek az afganisztáni tálib rendszer védeltségét élvezték. 2001 után viszont arra kényszerült, hogy áthelyezze központját, nagyobb erőforrásokat kell fordítania a műveletek elfedésére, a kapcsolatok fenntartására. Jenkins érvelése szerint mindezt sikeresen végrehajtotta a szervezet az utóbbi évtizedben, ezért tekinthető még mindig jelentős veszélyforrásnak. A komplex kihívásokra válaszként a terroristák külön pénzügyi, hamisító és hírszerző feladatköröket alakítottak ki szervezeteikben. Az al-Kaida Manchesterben lefoglalt kézikönyvét olvasva kiderül, hogy az anyaszervezet pénzügyi eszközökkel és az operatív ismeretek átadásával segíti az új kihívásokhoz való alkalmazkodást.

A kikényszerített diverzifikáltság nyilvánvaló előnyökkel jár az al-Kaida céljait illetően, hiszen így tudott globális kiterjedésre szert tenni, így tudta széles körben elterjeszteni az Amerika- és nyugatellenességet, valamint befolyást gyakorolni azon szervezetek működésére, amelyek az iszlám állam létrehozását tűzték ki célul. Kétségbevonhatatlan, hogy az al-Kaida így jelentős lélektani hatást tud gyakorolni azzal, hogy tagszervezetei előre be nem határolható helyeken tudnak lecsapni. Ez jó példája annak, hogyan tudja egy terrorszervezet az új környezethez való alkalmazkodást előnyökké kovácsolni. Törekvéseit azonban nem mindig koronázza siker, ugyanis a legtöbb operatív környezetben jelentkező kihívás azonban megnehezíti a központi vezetés lehetőségét arra, hogy közvetlenül irányítsák vagy ellenőrizzék a középvezetőket, akik a konkrét műveleteket hajtják végre. A jelentkező megbízó-ügynök probléma konfliktusokat eredményezhet a pénzügyi források elosztásánál, valamint a stratégia implementálásánál az operatív szintek és a vezetőség között. Az előző fejezetben említett csoportgondolkodás mellett ez is a szervezet hatékonyságát rontja, sebezhetővé teheti a szervezetet, mint ahogy ezt az Egyesült Államok Katonai Akadémiájának Terrorizmus-ellenes Központja is megfogalmazta egy 2006-os kézikönyvében.⁴⁷

Ezek után felmerül a kérdés, hogy az egyre több kockázatot jelentő operatív környezetben mivé vált az al-Kaida. A szakirodalom nagyrészt megegyezik abban, hogy több, mint konkrét, körülhatárolható terrorszervezet, hiszen az Amerika- és nyugatellenesség, illetve egyéb ideológiák elterjesztőjévé, a dzsihádisták csoportok körében divatos

---

⁴⁶ Brian Michael Jenkins: The al-Qaeda Inspired Terrorist Threat. An Appreciation of the Current Situation.

⁴⁷ Combating Terrorism Center: Harmony and Disharmony. Exploiting al-Qa'ida's Organizational Vulnerabilities.

márkanévvé és – ami operatív szempontból fontosabb – módszertani megoldások közvetítőjévé, többek között hadászati, hírszerző és beépülési módszerek terjesztőjévé lépett elő. Brian Michael Jenkins az előbb említett jelentésben arról számolt be, hogy az al-Kaida a hasonló gondolkodásúak globális központja, a különböző forrásból táplálkozó társadalmi és egyéni elégedetlenség kifejezője és a legtöbb dzsihadista terrorista számára az erőszakot legitimizáló keret.

Az al-Kaida központi stratégiai vezetése mellett fontos megemlíteni a társult csoportokat, akik különböző szintű támogatást kapnak a vezetéstől – esetükben kevésbé jellemző az alárendelt kapcsolat, inkább független sejtekről van szó, akik pénzügyi vagy kiképzési támogatást kaptak/kapnak a központtól, vagy csak egyszerűen elkötelezték magukat az al-Kaida szervezeti céljai mellett, és csak elnevezésüket tekintve kapcsolódnak az al-Kaidához, kihasználva annak hírhedségét. Erre jó példa a Maghreb országában működő „kis al-Kaida”, amely az algériai szalafista csoport, a GSPC és a térségben működő al-Kaida sejtek fúziójából képződött.⁴⁸

Nagy szerepet játszanak a dzsihadista terrorizmusban a teljesen független támogatók, akik vagy egykori harcosok, vagy önállóan radikalizálódott egyének, akik – akár minden szervezeti kötődés nélkül – deklarálták tagságukat az al-Kaidában. Néhányan közülük eltöltöttek bizonyos időt valamelyik kiképzőbázison, de sokakat csak a szervezet tanításai ösztönöznék a terrorcselekmények végrehajtására. Ez utóbbi csoporthoz sorolható Nidal Hasan, az amerikai hadsereg századosa, aki 2009 novemberében 13 társával végzett egy texasi bázison és Omar Faruk Abdulmutallab, aki 2009 decemberében akart felrobbantani egy Amszterdamból Detroitba tartó járatot.⁴⁹ Az al-Kaida és más terrorszervezetek számára akár hátrányt is jelenthetnek az olyan „önképző” terroristák, akik önkényesen a szervezet tagjának kiáltják ki magukat, hiszen ez kontrollálatlan erőszakhoz vezethet, amely lehetséges, hogy nincsen összhangban a szervezet céljaival.⁵⁰

Marc Sageman egy olyan globálisan bekövetkezett változásról ír, melynek következtében a terrorizmus önállóan radikalizálódott, dzsihadista csoportokban és egyéneken testesül meg, akik saját hazájukban, ismerős terepen hajtanak végre terrortámadásokat. Az al-Kaida központi vezetéséhez kevés konkrét szállal kötődő, nyugati államokban radikalizálódott csoportokat és egyéneket Sageman a dzsihadista terroristák harmadik hullámának tartja.⁵¹ Brian M. Jenkins szerint a mindig is globálisan toborzó

⁴⁸ Marc Sageman: *Leaderless Jihad: Terror Networks in the Twenty-First Century*. p.45.

⁴⁹ John Matt Venhaus: *Why Youth Join al-Qaeda*. p.2.

⁵⁰ Combating Terrorism Center: *Harmony and Disharmony. Exploiting al-Qa'ida's Organizational Vulnerabilities*.

⁵¹ Marc Sageman: *Leaderless Jihad: Terror Networks in the Twenty-First Century*. p.46.

al-Kaida mégis az önképző terroristákat részesíti ma előnyben, hiszen a harcosok nehezebben tudják megközelíteni a kiképzés helyszínét. Ha sikerül is eljutniuk egy kiképzőtáborba, kérdéses, hogy vissza tudnak-e térni onnan. A millenniumi robbantást megkísérlő montreali csoport tagjai közül sem az összes terroristának sikerült visszatérnie az afganisztáni kiképzőtáborból, Musztafa Labszi ugyanis Londonban ragadt (ahol egyébként az al-Kaida európai szárnyának szervezésével foglalkozott ezután), a merényletet mégis megkísérlő Ahmed Resszamnak azonban sikerült visszatérnie az amerikai kontinensre.⁵²

Ezek az autonóm csoportok sokszor ismeretlenek az al-Kaida központja számára, műveleteiket saját forrásból kell finanszírozniuk, bár ha mégis sikerül felvenni a kapcsolatot valamelyik al-Kaida kiképzőbázissal, akkor ott a lehetőségekhez mérten azért anyagilag is igyekeznek támogatni a lelkes csoportokat. Például az előbb említett montreali csoportból Ahmed Resszam 12000 dollárt kapott Afganisztánban.

A 2. táblázat azt igyekszik összefoglalni, hogy az al-Kaidánál a legutóbbi évtizedben bekövetkező szervezeti változások, elsősorban a diverzifikáltság, valamint az „önképző” terroristák megjelenése milyen előnyökkel és hátrányokkal jártak a szervezet céljait illetően:

1. táblázat: Az al-Kaida diverzifikáltságának előnyei és hátrányai

Előnyök	Hátrányok
Kevesebb befektetést igényelnek a műveletek	Nem tud nagyszabású műveletekbe kezdeni
Szélesebb körben el tudja terjesztetni az Amerika- és nyugatellenességet	Megbízó-ügynök probléma a felső- és középvezetés között
Élcsapatjelleg erodálódása	Nehezebb kapcsolattartás a sejtek és a vezetés között
	Ellenőrizhetetlen erőszak
	Nehezebben megközelíthető kiképzőbázisok

Mindezen szervezeti változásokat figyelembe véve adódik, hogy a legtöbb dzsihadista terrorista közvetlenül nem tud azonosulni az anyaszervezet céljaival és annak stratégiáival a kapcsolatok minimális foka miatt. Az al-Kaida központi vezetése nyilvánvalóan rendelkezik egy globális stratégiával, de legtöbbször valójában csak annyit tehet, hogy arra buzdítja elszigetelt módon radikalizálódott, önmagukat képző terroristáit, hogy tegyenek meg mindent az ügy érdekében, bárhol is vannak. Különösen előnyösnek tekinthető az akció szempontjából, ha ismerős helyen csapnak

⁵² Marc Sageman: Understanding Terror Networks. p.102-103.

le, amely jelentősen megnövelheti a terrorcselekmény hatékonyságát, mint ezt Nidal Hasan százados esetében is láthattuk. Az elszigetelt, önmagukat képző terroristák belső problémát képeznek; ez megkérdőjelezheti a terrorizmus szerveződésének nemzetközi jellegét. Ami nemzetközi marad viszont, az az iszlám világban jelentkező konfliktus valós és vélt elemei. Formálisan az internet képes fenntartani az ideológiai egységet. Sageman szerint a vezető nélküli dzsihadot a világháló teszi lehetővé.

2001. szeptember 11. óta a 4 legsikeresebb terrortámadást az Egyesült Államokban magányos elkövetők hajtották végre. Ez a fejlemény megkérdőjelezi az előző fejezetben ismertetett csoportdinamika szerepét napjaink dzsihadista terrorizmusában. A szervezeti sajátosságok ilyen jellegű megváltozása miatt mondhatjuk, hogy napjaink terrorizmusának vizsgálatában a pszichológiai tényezőket előtérbe helyező elméleteknek van kiemelt szerepe a terrorizmust stratégiaként felfogó elméletekkel szemben. Ebből az is kiderül, hogy a dolgozat elején bemutatott két irányzat közötti vita mindig saját történelmi kontextusában értelmezendő.

A dzsihadista terrorizmus esetében egy másik tényező is a pszichológiai magyarázat létjogosultságát erősíti meg: a homályos, távlati, apokaliptikus célokkal rendelkező csoportoknál előtérbe kerülnek az egyéni lélektani és csoportdinamikai tényezők, amelyek a csoporthoz csatlakozó személyek énképének részleges átformálásával állítják őket az irracionálisnak tekinthető célok szolgálatába (bár ez utóbbiak jelentősége a fentebb említett állításnak megfelelően visszaszorulóban van). Ez a megállapítás viszont a stratégiai és pszichológiai iskola egyfajta szintézisének is tekinthető. Ezekből a megállapításokból kiindulva a következőkben sorra vesszük a dzsihadista terroristák radikalizálódásában szerepet játszó tényezőket.

A RADIKALIZÁLÓDÁS FOLYAMATA

Az egyesült államokbeli Institute of Peace 2032 dzsihadista harcossal elkészített interjúból és azok személyes élettörténetéből kiderült, hogy ezek a személyek nagyrészt önként jelentkeztek az al-Kaidánál és annak társszervezeteinél. A washingtoni Congressional Research Service által közzétett felmérésből is az derül ki, hogy a 2001 óta elfogott merénylők nagy része önként csatlakozott a dzsihadhoz, ha nem is magához az al-Kaidához. Ez a tény megnöveli a preindoktrinációs folyamat vizsgálatának jelentőségét. A preindoktrinációs időszak egy terrorista életében az az időintervallum, amikor még nem kerül egy terrorszervezet indoktrinációs hatása alá.

Sokan keresik a választ arra a kérdésre, hogy miért csatlakozik valaki egy al-Kaida-típusú vagy másmilyen terrorszervezethez. Annak bizonyítására, hogy a politikai ellenállás során a terrorszervezetekhez való csatlakozás ésszerűtlen lépés, régebben az úgynevezett „*free rider*” problémát

hozták fel, melynek lényege, hogy egy terrrorszervezet által elért esetleges eredmények előnyeit a lakosság erőszakhoz nem folyamodó, de az ügyet támogató része is élvezzi.⁵³ Miért döntenek mégis sokan úgy, hogy illegálisba vonulva az erőszak kommunikációs eszközét felhasználva juttatják kifejezésre elégedetlenségüket? A lélektani folyamatok vizsgálata mellett fontos megvizsgálni a külső tényezőket is, amelyek a terrorizmus felé sodorják az egyént.

A kiindulópontot szociológiai és pszichológiai megfontolások szolgáltatják. Makroszinten vizsgálva konfliktust eredményezhet a malthusianus társadalmi nyomás, az erőforrások túlfogyasztása és kimerítése, a szűkös erőforrásokhoz való hozzáférés körül felmerülő viták. Már a pszichológiai magyarázatokat vizsgáló fejezetben is részben kifejtésre került, hogy a politikai ellenállás kulcstényezője a megfosztottság. Az olyan jellegű erőszakos megnyilvánulás esetében, mint a terrorizmus, indokolt lehet „kétszintű deprivációról” beszélni. A terrorizmus alkalmazásához vezető úton először az anyagi vagy más jellegű javaktól való megfosztottság, elnyomás, társadalmi és vallási sérelmek elszenvedésével találkozik az ember, utána pedig az ezen sérelmek kifejezésre juttatásának lehetőségétől való megfosztottsággal. A globalizációs folyamat mellékhatásai sokszor olyan hatást váltanak ki egyes csoportokból, hogy azok elvetik a társadalommal való dialógus lehetőségét, és meg akarják semmisíteni a globalizációval együtt járó negatív modernizációs hatásokat.⁵⁴ Ezért emelik ki sokan az „új terrorizmus” apokaliptikus jellegét, amelynek kizárólagos célja a világ felégetése.

A modernizációellenesség, a túlzott individualizmussal, a fogyasztói társadalommal és a profitéhséggel való szembehelyezkedés egyik kifejeződési formája már korábban is a terrorista erőszak volt. Európa szélsőbaloldali terrorista csoportjai esetében a kommunizmus, a közösségi szellem jelentette azt az ideológiát, amelynek igen erős volt a ténybeli cáfolatokkal szembeni ellenálló képessége. Ma úgy tűnik, hogy ezen a fronton a neofundamentalista vallási irányzatok, főleg az iszlám és az iszlamizmus veszi át a megtamadottnak vélt közösségi értékek védelmét.

Mikroszinten számos forrása lehet a megfosztottság érzésének, nem könnyű kategorizálni a radikalizálódás folyamatának kiindulópontjait. A konfliktust indukáló személyes válság vagy megfosztottság alapvetően háromféle lehet: jelenthet (1) anyagi természetű megfosztottságot, fiziológiai szükségletet; (2) családban, közösségben bekövetkező negatív változásokat; (3) az egyén értékeinek válságát, amely jelentheti a kulturális környezet

⁵³ Martha Crenshaw: The logic of terrorism: Terrorist behavior as a product of strategic choice. p.8.

⁵⁴ Dr. Sztrenák György – Dr. Kiss Zoltán László: Vázlat a terrorizmus szociológiai aspektusainak vizsgálatához. p.100.

változásának következtében fellépő sokkhatást, vagy a befogadó közösség hiányát is.

Az elmúlt évtizedben az USA-ban elfogott terroristák élettörténetét ismerve kiderül, hogy a személyes megaláztatás, a szegénység, az elhibázott kulturális integráció vagy a sokat emlegetett „agymosás” nem játszik jelentős szerepet a radikális eszmékhez való elköteleződésben. A terroristák, amikor motivációjukról kérdezik őket, sokszor arra a morális válságra utalnak, amely muszlim testvéreik szenvedése miatt kerítette hatalmába őket. A saját közösségükhöz tartozó emberek megalázása és szenvedései nagyobb valószínűséggel váltanak ki indulatokat, mint rezignált közönyt. Ez a düh a helytelen cselekedetek jóvátételének igényét hozhatja magával, ami néhány esetben erőszakot jelent. Az al-Kaida ideológiája megszemélyesíti a szenvedések forrását, és az Egyesül Államokat és szövetségeseit, a kereszteseket és a cionista zsidókat okolja minden hányattatásért. Ezek az üzenetek sok emberhez jutnak el az internet, baráti kapcsolatok, vagy a radikális mecsetek közvetítésének segítségével, de nem sokan teszik magukévá ezeket az elgondolásokat. Ez a leegyszerűsítő világnéző viszont könnyű választ ígér a személyes válságban szenvedőknek. Az arab diaszpóra második generációjának tagjai ugyanis nem az otthon maradt rokonokhoz és barátokhoz hasonlítják saját életkörülményeiket, hanem a fogadó állam népességéhez.⁵⁵

A fiatalság radikális eszmék felé fordulását gyakran sietteti az elidegenedés, a gyökértelessnesség, az önidentitás hiánya, amelyet főleg a diaszpórában tapasztalhatnak meg. Ez egy ahhoz hasonlós folyamat, mint amit Durkheim az anómia kifejezéssel illet, melynek során a hagyományos normák és szabályok úgy lazulnak föl, hogy nem képződnek helyettük újak, és ez hajlamossá tesz bizonyos deviáns cselekedetekre. Az amerikai Institute of Peace elemzése szerint a dzsihadista mozgalmakhoz csatlakozók négy kategóriába sorolhatók. Az első csoportba tartoznak a bosszút keresők, akik belső frusztrációjukat szeretnék kiadni. Az ehhez a csoporthoz tartozó fiatalok szerint boldogtalanságukat külső erők okozzák és már az al-Kaidával való kapcsolatfelvétel előtt is sokan kerültek vitába saját családjukkal. A megkérdezettek közül többen úgy érveltek, hogy meg akarták büntetni a Nyugatot a muszlimok elleni támadások miatt. Ehhez a csoporthoz tartoznak azok az extrovertált személyek, akiknek jellemvonásait az előbbi fejezetekben a tipikus terrorista jellemként mutattunk be – gyakran túlzott önértékeléssel rendelkeznek az ide sorolt dzsihadisták. A másik jelentős csoporthoz a státuszkeresők tartoznak, akik elismerést keresnek. A radikalizálódott személyeknek ezen csoportja nagyrészt a diaszpórából származik, akik új környezetükben úgy érzik, hogy nem ismerik el őket

⁵⁵ Marc Sageman: *Leaderless Jihad: Terror Networks in the Twenty-First Century*. p.65.

eléggé, nem részesülnek a csoport többi tagjával azonos bánásmódban. A harmadik csoportba soroljuk az identitáskeresőket, akik szeretnének valahová tartozni, és erre a világméretű *umma* vagy az al-Kaida maga szolgálatat lehetőséget. Itt érdemes megjegyezni, hogy Fritz Riemann pszichológus szerint az egyénné válás, a védtelenség, az elszigeteltség, a közösségből való kiszakadás személyes érzése a szorongás egyik alapformájához vezet.⁵⁶ Az utolsó, legkisebb csoportot pedig a kalandvágyók jelentik; a mintának kevesebb, mint 5%-a sorolható ide.⁵⁷

A technológia egyszerre jelenthet kihívást és előnyt a terroristák számára. Az internet esetében jogosan beszélhetünk előnyről, hiszen ez az információk és eszmék kinyilatkoztatásának új eszközéhez jutatta a terrorszervezeteket, de ami ennél is fontosabb – legalábbis ennek a fejezetnek a szempontjából mindenképpen – hogy megkönnyíti a kapcsolattartást és az új tagok toborzását. A chatszobák és blogok mellett a közösségi hálózatok is a világméretű dzsihád fontos propagandafegyverévé váltak. Például Anvar al-Avlaki, Amerikában született imám, akinek hatására több későbbi terrorista is radikalizálódott, saját Facebook-oldallal rendelkezett.⁵⁸

A virtuális kommunikáció normalizálja a deviáns gondolatokat, cselekedeteket és megkönnyíti a hasonló gondolkodásmóddal rendelkező egyének közötti kapcsolatot. A kizárólagos, közvetlen interakció nélküli virtuális radikalizálódás azonban ritka, a legtöbb ilyen folyamat közvetlen társadalmi kapcsolatokat követel meg. Az al-Kaida főként három médiaközponton (Fadzsr, Globális Iszlám Média Front, Asz-Szaháb Alapítvány az Iszlám Médiaért) keresztül terjeszti napi rendszerességgel és szisztematikusan az információkat az interneten és a hagyományos eszközökkel. Az al-Kaida 4500 weboldallal rendelkezik, chatszobákat, fórumokat működtet, ahol a muszlim fiatalság modern világban betöltött szerepéről lehet beszélgetéseket folytatni. A szervezet egy online könyvtárral is rendelkezik, amely több ezer dzsihádista dokumentumot tartalmaz.⁵⁹ Az al-Kaida „médiaszárnya” jelentős erőfeszítéseket tesz annak érdekében, hogy üzenetét angol nyelven is meg lehessen ismerni. Adam Gadahn és Omar Hammami iszlámra áttért amerikai állampolgárok az al-Kaida üzenetét fordították le angolra.⁶⁰

Kissé árnyalva az eddigieket, tekintsük át, hogy a Föld másik oldalán,

---

⁵⁶ Fritz Riemann: A szorongás alapformái. p.4.

⁵⁷ John Matt Venhaus: Why Youth Join al-Qaeda. p.11.

⁵⁸ Jerome P. Bjelopera – Mark A. Randol: American Jihadist Terrorism: Combating a Complex Threat. p.19.

⁵⁹ John Matt Venhaus: Why Youth Join al-Qaeda. p.8.

⁶⁰ Jerome P. Bjelopera – Mark A. Randol: American Jihadist Terrorism: Combating a Complex Threat. p.41.

Afganisztánban milyen hatásokra válik valaki terroristává, pontosabban miért lesz valaki öngyilkos merénylő. Az ENSZ Afganisztáni Segítségnyújtási Missziója (UNAMA) a Pul-e-Csarki börtönben lévő sikertelen vagy önmagukat feladó öngyilkos merénylők motivációit vizsgálta. Ami a családi életet és a társadalmi státuszt illeti, elsősorban elszegényedett, tanulatlan rétegekből kerülnek ki. Az öngyilkos merénylők egy részénél itt is valamilyen személyes válság érvényesült a radikalizálódás kiváltójaként, például sok merénylő családja korábban a szovjet invázió idején bombázások következtében szegényedett el, és most az „új megszállók” jelentik az ellenségekpet. A merénylők nagy része nem is vallási alapú küldetéstudattal, hanem az idegen megszállók és az illegitimnek tekintett kormány elleni küzdelemmel indokolja tetteit.

A szervezeti képességeiben meggyengülő, decentralizálódó, laposabb szervezeti struktúrát kialakító al-Kaidának fontos bástyáit jelentik az egyénileg radikalizálódott dzsihádisták. Mivel sok esetben nincsen lehetőség a hosszabb kiképzésre, a szervezeten belüli hatások, indoktrináció jelentősége a szervezeten kívüli indoktrináció mögé szorul, vagy egyéb alternatív megoldásokon (internetes kommunikáció) keresztül érvényesül. Az elmúlt évek tapasztalataiból kiderül, hogy nincsen szükség egy konkrét szervezethez való csatlakozásra ahhoz, hogy valaki hozzájusson a szélsőséges anyagokhoz a már említett forrásokon keresztül. Viszont amíg a „terroristajelöltek” nem lépnek kapcsolatba valamilyen formában a szervezettel, radikális nézeteiket, elégedetlenségüket nem lehet a szervezeti célok, a stratégia szolgálatába állítani. A következő fejezetekben arról lesz szó, hogyan kerülnek kapcsolatba a radikalizálódott személyek a dzsihádisták csoportokkal, és hogyan formálódik énképük az adott csoportban.

CSATLAKOZÁS A DZSIHÁDHOZ

Az elemzésnek ezen pontján csak az elégedetlenség, a dzsihádisták felé fordulás okait ismerhetjük. Ez viszont még önmagában nem jelent veszélyt senki számára, hiszen a politikai ellenállás kifejezésére számos lehetőség van. Olyanok is, amelyek nem igényelnek csoportos szerveződést, előkészületeket, sőt olyanok is, amelyek azt sem igénylik, hogy elhagyjuk szobánkat és felálljunk számítógépünk előtt. A dzsihádisták terrorizmus anyagi támogatása is egy lehetősége az elégedetlenség kifejezésének, ami viszont szintén büntetendő. Mindennek ellenére, Schmid és Jongman definíciójához hűen csak akkor válik valaki terroristává, ha társaival megosztva elégedetlenségét, szervezett módon, az erőszakot mint kommunikációs lehetőséget kihasználva fejezi ki indulatait. Ahhoz, hogy az egyéni elégedetlenségből terrorista erőszak legyen tehát a világméretű dzsiháddal való csatlakozás szükséges. Kinek ártott volna önmagában Ziad Amir

Dzsarra hamburgi egyetemi hallgató honvágya, ha érzései nem ösztönzik arra, hogy eljárjon az al-Kudzs mecsetbe, ahol a szeptember 11-ei terrortámadások végrehajtóinak baráti társasága kialakult, és amelynek ő is részesévé vált?⁶¹

A globális iszlamista terrorizmushoz való csatlakozás egy kollektív folyamat, amely ma már akár online formában is megvalósulhat (ennek feltételei az előző fejezetben kerültek ismertetésre). A dzsihádisták csoportokhoz való csatlakozás „offline” formái közül fontos szerepet töltenek be a következő társadalmi kapcsolatok: baráti kapcsolatok; családi kapcsolatok; mecsetek, vallásos kapcsolatok; oktatási intézmények.

A hasonló gondolkodású barátokkal való kapcsolatok megkönnyíthetik a radikális eszmék befogadását, éppen ezért általában ez a leggyakoribb formája a dzsihádisták terrorszervezetekkel való kapcsolatba kerülésnek. Marc Sageman *Understanding Terror Networks* című munkájának megírásához felhasznált dzsihádisták terroristákból vett mintájának 68%-ánál játszottak fontos szerepet a baráti kapcsolatok. A legszembevetőbb példák közül az egyik a Los Angeles-i millenniumi terrortámadást végrehajtani szándékozó montreali csoport, amely egy algériai bevándorlókból álló baráti társaságból alakult meg.⁶²

A baráti kapcsolatok viszont csak egyik formáját képezik a globális dzsihádhöz való elköteleződés társadalmi formáinak. Sageman mintájában 14% számára játszottak fontos szerepet a családi kapcsolatok. Afganisztán szovjet megszállása alatt létrejött dzsihádisták családok az al-Kaida keretein belül tovább folytatták tevékenységüket. A Délkelet-Ázsiában tevékenykedő Dzsammáa Iszlamijja szervezetében is fontos szerepet töltenek be a családi kapcsolatok, főleg a Kandai és az al-Gazi családok. Nem csoda, hogy maga a dzsihád és a Dzsammáa Iszlamijja is a családok részévé vált, hiszen sokszor ez a szervezet alakítja ki a családi kapcsolatokat.⁶³

A nyugati világban lévő radikális mecseteknél is könnyen kapcsolatba lehet kerülni a világméretű dzsiháddal. Különösen fontos szerepet tölt be például a londoni Finsbury parkban lévő vagy a Baker streeti mecset, a madridi Abu Bakr és a hamburgi al-Kudzs mecset.⁶⁴ A közvetlenül a vallásos oktatás részét képező dzsihádnak nyugaton kevés példája akad, de az előbb említett délkelet-ázsiai Dzsammáa Iszlamijja alapítói Abu Bakar Basír és Abdullah Szunghkar létrehoztak ilyen iskolákat. Az UNAMA munkatársai által megkérdezett öngyilkos merénylők nagy része is medreszéken keresztül lett beszerelve.

⁶¹ Marc Sageman: *Understanding Terror Networks*. p.125-126.

⁶² Marc Sageman: *Understanding Terror Networks*. p.112.

⁶³ Noor Huda Ismail: *Kinship and Radicalisation Process in Jamaah Islamiyah's Transnational Terrorist Organization*. p.58.

⁶⁴ Marc Sageman: *Leaderless Jihad: Terror Networks in the Twenty-First Century*. p.78.

Az al-Kaidához vagy más csoportokhoz köthető karizmatikus szereplők is nagy szerepet töltenek be a radikalizálódás folyamatában és a toborzásban egyaránt. Anvar al-Avlaki az Egyesült Államok állampolgára, radikális imám és a dzsihádisták körök karizmatikus szereplője, aki az al-Kaida Arab-félszigeten aktív szárnyához volt köthető. A 2009-es texasi katonai bázison történő lövöldözést elkövető Nidal Hasannal több e-mailt is váltott a merénylet előtt, és az események után al-Avlaki kiadott egy közleményt, amelyben Hasant hősnek nevezte.⁶⁵

A Nyugaton dzsihádisták felé forduló egyének gyakran keresik a lehetőséget a külföldi (főleg pakisztáni) kiképzőtáborokhoz való eljutásra, ami sokszor egy szervezethez való konkrét csatlakozást és az oda utazók indoktrinációjának következő állomását jelenti. A rendelkezésre álló információk alapján az al-Kaida a kiképzésre jelentkezők 10-30%-át veszi fel tagjai közé. A beavatási ceremónia során a szervezet leendő tagjai hűségüket tesznek/tettek az al-Kaidának és Oszama bin Ládénnek.⁶⁶ Az ilyen kiképzőtáborokban nemcsak az al-Kaida, hanem más dzsihádisták szervezetek, például a Dzszammáa Iszlámijja, kashmíri szervezetek (Laskar-i-Tajba, Dzszais-i-Mohamed) tagjává is válhatnak a jelentkezők. A 2009-ben Amszterdamból Detroitba repülő járaton robbantást megkísérlő nigériai származású Abdulmutallab állítása szerint például Jemenben kapott kiképzést és fegyvereket az al-Kaida Arab-félszigeten működő szárnyától, de a szervezet 2010. januári nyilatkozatában ezt cáfolta.⁶⁷

A DZSIHÁDISTA SZERVEZET TAGJAKÉNT

Könnyű lenne az elemzésnek ezen a pontján kijelenteni, hogy a saját sérelmei és radikális barátai hatására a globális dzsihád hívószavának engedelmessé váló egyén terroristává válik és bármikor képes erőszakos cselekményeket végrehajtani, ha arra alkalma adódik. Ez a feltevés ugyanis aláásná a csoportokhoz való csatlakozás utáni pszichológiai folyamatok jelentőségét, amelyek egy jelentős része a kiképzés alatt éri az embert. Ezeknek a tényezőknek a vizsgálatát viszont már az is megnehezíti, hogy ma egyre inkább individualizálódik a terrorizmus, olyanok is az al-Kaida tagjának vallják magukat, akik valójában nem azok, és ez ellen nem sokat tehet a szervezet, ha egyáltalán tenni kíván bármit is ez ellen.

A legtöbb csoport esetében a szervezeti sajátosságok a szervezeti struktúrában és a szervezetben lezajló dinamikus folyamatokon keresztül

⁶⁵ Jerome P. Bjelopera – Mark A. Randol: *American Jihadist Terrorism: Combating a Complex Threat*. p.19.

⁶⁶ Marc Sageman: *Leaderless Jihad: Terror Networks in the Twenty-First Century*. p.132.

⁶⁷ EUROPOL: *TE-SAT 2010 EU Terrorism Situation and Trend Report*.

hatnak, a terrorista csoportok esetében sincs ez másként; a szociálpszichológiai kutatás alapvető feltevése a terrorista csoportok esetében, hogy azok más csoportok analógiája alapján elemezhetők. A szervezeti struktúra elsősorban a hierarchián és egyéb szervezeti sajátosságokon (rugalmasság, centralizáltság, koordináció) fejt ki hatásait. A „bűnös” világ által megtestesített külső nyomás járul hozzá a csoportok kohéziójához és a belső megosztottságot jelentősen csökkenti. A csoport „erkölcsi kódexe” lesz az abba belépő egyén „erkölcsi kódexe”, a csoport új szocializációs közege erőteljes identitásképző hatást fejt ki rá attól függően, hogy előéletében mennyire volt elszigetelt a társadalomtól.⁶⁸

A mentális teljesítmény, a valóságérzés és az erkölcsi megfontolás esélyei jelentősen romlanak a csoport által támasztott nyomás eredményeként.⁶⁹ Janis szerint a csoportgondolkodás hatásai a következők lehetnek: a sebezhetetlenség illúziója (ami a sikerek túlértékelését eredményezi, és hajlamossá tesz különleges kockázatok vállalására); veszélyek ignorálása (abnormalitások elfogadása mesterséges racionalizálás alapján); feltétel nélküli hit a csoport erkölcsi megfontolásaiban; a csoportvezetők sztereotípiáinak elfogadása; a belső ellenállókra nehezedő nyomás; „öncenzúra” (a csoport által elfogadott konszenzustól való eltérés elkerülése); egyhangúság illúziója; néhány csoporttag a konszenzus őrzőjévé nevezi ki magát.

A terrorizmus alapvető sajátosságai miatt sokkal erősebb csoportkohéziót követel meg, és megfigyelhető, hogy az Irving L. Janis által bemutatott csoportgondolkodás tünetei a terrorszervezeteknél fokozottabban figyelhetők meg. Janis nem konkrétan a terrorszervezetek esetében, hanem politikai döntéshozó csoportok esetében vélte felfedezni, hogy a csoportgondolkodás helyettesíti az egyéni racionális és kritikus gondolkodást.

A terrorizmus pszichológiai magyarázataival általánosságban foglalkozó fejezetben joggal kaptak szerepet a csoportdinamikával, csoportgondolkodással foglalkozó részek, amelyek az 1970–80-as évek európai terrorszervezetei esetében kiegészítés nélkül megállnák a helyüket. A mai dzsihádista terrorista csoportok nagyrészt egyénileg radikalizálódó tagjaira azonban egészen másféle csoportos mechanizmusok hatnak. Habár ma már arra is kínálkozik lehetőség, hogy valaki a globális *umma* részévé válhasson a világhálón keresztül, sok esetben a közeli baráti társaságokból szerveződnek az önálló, operatív feladatokat ellátó sejtek.

Az Európában vagy az Egyesült Államokban élő dzsihádista terroristák esetében a radikalizálódási folyamat felgyorsul a közel-keleti

---

⁶⁸ Jerrold M. Post: Terrorist psycho-logic: Terrorist behavior as product of psychological forces. p.32.

⁶⁹ Irving L. Janis: Groupthink. p.135.

kiképzőtáborokban, ami egy tökéletes közeg az indoktrinációhoz. Az al-Kaida Manchesterben lefoglalt feltételezett kiképzési könyve szerint a harcosok kiképzésének elszigetelt helyen kell végbe mennie, nem ismerhetik egymást, kis létszámú, 7-10 fős csoportokban kell dolgozniuk, és nem ismerhetik kiképzőiket sem. A személyek ilyen jellegű elszigetelése megkönnyíti a megkérdőjelezhetetlen ideológiai elköteleződés kialakítását. Jogosan tehetjük fel a kérdést, hogy ez egy olyan környezet lenne-e, ami a radikalizálódás motívumainál említett identitás- vagy státuszkeresők igényeit kielégíti. Valószínűleg ekkorra már az egyéb csoportdinamikai mechanizmusok felülírják ezeket a korábbi motívumokat. A kiképzőbázisok indoktrinációs hatása fellazítja a korábbi kötődéseket és újakat alakít ki a szervezet irányába. Persze a gyakorlat némiképp ellentmond az al-Kaida kiképzési könyvének, hiszen több esetben is – ahogy ez ennek a dolgozatnak a példából is kiderül – barátok együtt mentek el kiképzésre egy távoli országba. Közeli ismerősök együtt történő kiképzése és kapcsolattartása a későbbiek folyamán jelenthet előnyt és hátrányt is az al-Kaida számára. Együtt maradva könnyebben tudják egymás és önmaguk felé igazolni tetteiket, és egy baráti társaság nagyobb meggyőző erővel hathat, ha az egyik tag kételkedne a csoport céljaiban. Ezért is fontos fenntartani a kapcsolatot a különböző helyeken lakó tagok között, hogy megóvják a teljes elszigetelődéstől vagy, hogy túlzott önállóságra tegyenek szert, amely már veszélyeztetné a szervezet céljait. Ha viszont már a kiképzés előtt létrejött baráti kapcsolatok megmaradnak, az megkönnyíti a hatóságok számára a felderítést és ez jelentős hátrányt jelenthet a szervezet számára.

Irving L. Janis csoportgondolkodásról alkotott elképzelése alapján vizsgáljuk meg a dzsihadista csoportokban végbemenő folyamatokat. Nehéz eldönteni, hogy a sikertelen terrorista műveletek esetében a kritikai gondolkodás hiánya és a jelentős veszélyek ignorálása a csoportgondolkodás vagy az egyéni felkészületlenség eredménye-e, ugyanakkor a következő példa is bizonyítja, hogy – ha forrását nem is ismerjük – ilyenrel számolni kell a terroristák esetében. Az UNAMA munkatársai interjút készítettek egy öngyilkos merényleteket szervező afganisztáni fiatalemberrel, Tahirral, aki az ISAF egyik parancsnokát akarta felrobbantani Kabulban, miután értesüléseket szereztek arról, hogy a Mahmud Khan hídon fog áthaladni. A távirányítású bomba telepítésénél Tahir barátját, Dzsalalt elfogták a kormány emberei, és Tahir, nem törődve a veszéllyel, maga látott hozzá a bomba rögzítéséhez, és ekkor fogták el őt is.

Lehet, hogy a terroristák nincsenek tudatában saját motivációiknak – hiszen ezeket sokszor ideológiai magyarázatokkal fedik el, ha kihallgatásra kerül sor – de mindig ésszerűsítik maguk számára az abnormalitásokat. Ez derül ki egy Olaszországban készített hangfelvételtől is, amely a 2004-es madridi merénylet után két évvel készült, és a merénylet egyik

előkészítőjének, Ahmed al-Szajed Oszman Rabeinek és szobatársának a beszélgetését rögzíti. A beszélgetésből kiderül, hogy nem elsősorban vallási okokkal, hanem a muszlimok szenvedéseivel indokolta saját maga és társa számára a merénylet elkövetésének szükségességét.⁷⁰

Az olyan csoportmechanizmusok, mint a belső ellenállás elnyomása, az öncenzúra vagy az egyhangúság képze, a terrorizmus jellegéből adódik, főleg a kisebb sejtek esetében. De ezek a tényezők eleve az ideológia jellegéből és az egyén énképének megváltozásából is erednek, ezért mondhatjuk, hogy nincsen túl nagy szerepe a Janis-féle csoportgondolkodásnak.

KONKLÚZIÓ

A dolgozat azt igyekezett feltárni nagy vonalakban, hogy milyen motivációs komplexumra vezethetők vissza a 2001. szeptember 11-ei merényleteket elkövető terroristák tettei, és miként módosultak ezek a motivációk az utóbbi tíz évben. A terrorizmus történetében oly sokszor feltett kérdések megválaszolásához az alapot egy húsz évvel ezelőtti látszólagos elméleti szembenállás szolgáltatta, amelynél az egyik oldalon a terrorizmust stratégiai oldalról megközelítő felfogás, a másik oldalon pedig a pszichológiai felfogás állt. A dzsihádisták terrorizmus esetében ezt a vitát a szervezeti sajátosságok és változások vizsgálata segíthet eldönteni. Ezek a változások kölcsönhatásban állnak a külső környezet és a belső adottságok változásaival, a szervezeti preferenciákkal.

A dzsihádisták terrorizmus szervezeti jellegzetességeit szem előtt tartva továbbra is beszélhetünk annak transznacionális jellegéről, mivel állam alatti szereplőkről van szó. Új szervezeti jellegzetességei (a vezetés és a sejtek közötti kapcsolat gyengesége, a kiképzőtáborok nehéz megközelíthetősége, az önképző, autonóm módon radikalizálódó terroristák) miatt viszont megkérdőjelezhető nemzetközi jellege. Nincsenek „nemzetközi forradalmárok”, kívülről irányított akciók. Ami ma nemzetközinek tekinthető a globális dzsihádisták terrorizmusban, az az eszmerendszer, a sokszor virtuálisan elérhető propaganda és szakértelem. Szervezési és operatív szempontból ezért érdemes állami szintre visszatérő terrorizmusról beszélni. A dzsihádisták terrorizmus új változatának kialakulása a nemzetközi környezet változásának köszönhető, és nemcsak a Carlos, a „Sakál” elfogása előtti, tradicionális terrorizmushoz képest új, hanem ahhoz a terrorizmushoz képest is, amelyet Sageman a dzsihádisták második hullámának nevez.

Ezek a szervezeti változások helyezik előtérbe a terrorizmus egyéni oldalát, főleg a terrorista jellem formálódásának preindoktrinációs szakaszát.

⁷⁰ Marc Sageman: *Leaderless Jihad: Terror Networks in the Twenty-First Century*. p.135. 2011/1-2.

Leginkább ezt az időszakot érdemes a lehetőségekhez mérten empirikus eszközökkel vizsgálni. A terrorizmust stratégiai alapon vizsgáló elmélet napjaink dzsihadista terrorizmusából rendkívül keveset tudna ábrázolni és vizsgálni. A távlati, utópikus célok, amelyeket a dzsihadista szervezetek nagy része követ, megnehezíti a stratégiai alapon történő magyarázat alkalmazását. A dzsihadista terrorszervezetekhez csatlakozók nagy része már nem mint stratégiai fogást éli meg a terrorizmus alkalmazását, a legtöbb esetben nem racionális költség-haszon elemzések alapján választják a küzdelemnek ezen formáját. Az elemzésből kiderült, hogy a XX. század gyarmati felszabadító mozgalmainak egy részénél ezzel szemben egy hosszabb-rövidebb „tanulási” folyamat után döntött a szervezet tagsága a hadviselés számukra leghatékonyabb, sok esetben az egyetlen rendelkezésre álló formája mellett.

A dzsihadista terrorista jellemének formálódásában el lehet különíteni egy egyéni és egy kollektív fázist. Az egyéni lélektani folyamatok esetében sokan a különböző sérelmeket és a megfosztottságot emelik ki, sokszor makroszintű elemzési keretekkel bizonyítva azt. Például egy nép különböző anyagi javaktól, vagy területektől való megfosztottságával próbálják megmagyarázni az egyéni sérelmeket, elvonva ezzel a figyelmet az egyén tényleges belső folyamataitól, amelyeknek a terrorizmus kutatás tényleges alapját kellene képezniük, annak individuális jellege miatt. Azokkal ellentétben tehát, akik ezekre a sérelmekre vagy az erkölcsi válságra helyezik a hangsúlyt az egyén radikális eszmék felé sodródásának folyamatában, a dzsihadista terrorizmus mai példáit alapul véve érdemes lenne a közösségi hatások hiányát, a kiüresedést, az elidegenedést a középpontba állítani. Ezt támasztja alá az a tény is, hogy a dzsihadista terroristák között sok az áttért vagy a vallását újra felfedező ember. Ez főként az arab diaszpóra nyugaton élő tagjaira igaz.

Az identitáskeresés mint alapvető motívum megnevezése eleve elveti a pszichológiai magyarázat azon feltételezését, hogy az erőszak maga a cél; ráadásul ezt a tételt sokan az egységes terrorista jellemből próbálják levezetni, tévesen. Az elemzésből kiderült, hogy a terroristát és magát a terrorizmus jelenségét a társadalmi interakciók formálják. Nem az erőszak maga a cél, hanem az abban való részvétel, a műveletek közös végrehajtása. Nem véletlen, hogy a dzsihadisták közül sokan keresik az informális kapcsolatot hasonlóan gondolkodókkal, és az ilyen irányultságú szervezetekkel is. Sokan próbálnak eljutni távoli kiképzőbázisokra, ha nem is sikerül nekik. Nemcsak a pszichológiai elmélet kiemelése a fontos tehát, hanem annak megújítása is.

A különböző társadalmi interakciók elsődleges szerepe a terrorizmus folyamatában ráirányítja a figyelmet a terrorista csoportok társadalommal való kapcsolataik szerint történő osztályozására is. A marxista, anarchista orientációjú csoportok eleve a bűnös fogyasztói társadalomtól való

elkülönülésüket hangsúlyozták. Nemcsak lojalitási, hanem közvetlen kapcsolataikat is igyekeztek megszakítani az adott állam társadalmával, akár saját családjukkal is. Ezt a hozzáállást erősítette tevékenységük szigorúan „földalatti” jellege is. Az etnikai-szeparatista csoportok számára fontos saját nemzetük, az őket körülvevő társadalom támogatása. Az iszlamista, dzsihádisták irányultságú terrorizmus esetében sajátos kettősségről beszélhetünk a társadalmi kötődéseket illetően. Esetükben ugyanis egy távoli ország társadalmához vagy egy elvontabb társadalomhoz, a globális *umma*hoz való sokszor virtuális kötődésről beszélhetünk. Főleg a nyugati országokban tevékenykedő földalatti dzsihádisták szervezetek a helyi társadalommal főleg taktikai kapcsolatokat tartanak csak fent.

A baráti, családi kapcsolatok szerepére a dzsihádisták terrorizmus esetében számos példát találhatunk. Ezek alakulását nagyban befolyásolják a regionális és kulturális kötelékek, hiszen a családi alapon szerveződő dzsihádisták sokkal elterjedtebb Délkelet-Ázsiában, mint a nyugati diaszpóra esetében.

A mai dzsihádisták terrorszervezetén belül a preindoktrinációs folyamat jelentőségének megnövekedése miatt másféle módon érvényesül az Irving L. Janis által megfogalmazott csoportgondolkodás, mint a korábbi terrorszervezeteknél. Az indoktrináció második lépcsőjét kétségtelenül a kiképzőtáborok és a konkrét szervezeti keretek jelentik a terrorista jellem fejlődésében. Az identitáskeresés által támasztott igények nem biztos, hogy kielégülnek ebben a szakaszban, de ezek elfeledését az intenzívebben jelentkező indoktrinációs tényezők siettetik.

Az eddig megfogalmazott tételek nagy része elsősorban kiindulópontként szolgál napjaink dzsihádisták terrorizmusának vizsgálatához. Ezek a tételek viszont nincsenek kőbe vésve – mint ahogy a társadalomtudományi kutatásban erre nincs is lehetőség: a nemzetközi rendszer változásai újabb szervezeti változásokra kényszeríthetik a dzsihádisták csoportokat, az alapvető egyéni pszichológiai folyamatok viszont ugyanakkor nem változnak.

Fábián Ádám a Budapesti Corvinus Egyetem nemzetközi tanulmányok szakos hallgatója.

IRODALOMJEGYZÉK

BJELOPERA, JEROME P. – RANDOL, MARK A.: *American Jihadist Terrorism: Combating a Complex Threat*. Congressional Research Service, Washington, 2010.

COMBATING TERRORISM CENTER: *Harmony and Disharmony. Exploiting al-*
2011/1-2.

Qa'ida's Organizational Vulnerabilities. Letöltve: http://iis-db.stanford.edu/pubs/21057/Harmony_and_Disharmony-CTC.pdf, 2011. március 12.

COMBS, CINDY C.: *Terrorism in the Twenty-First Century.* Prentice Hall, New Jersey, 2003.

CRENSHAW, MARTHA: The logic of terrorism: Terrorist behavior as a product of strategic choice. In Walter Reich (szerk.): *Origins of terrorism: Psychologies, Ideologies, Theologies, States of Mind.* Woodrow Wilson International Center for Scholars, Washington DC., 1990. p.7-24.

DEÁK PÉTER – SZÖVÉNYI GYÖRGY: Megváltozott hagyományos, és újonnan jelentkező veszélyforrások. In Deák Péter (szerk.): *Biztonságpolitikai kézikönyv.* Osiris Kiadó, Budapest, 2007. p.152-186.

DE LA CORTE, LUIS: *Explaining Terrorism: A Psychosocial Approach.* Letöltve: <http://www.terrorismanalysts.com/pt/index.php/pot/article/view/8/html>, 2011. március 22.

DEPUTY CHIEF OF STAFF FOR INTELLIGENCE: *Suicide Bombing in the COE.* Letöltve: <http://www.fas.org/irp/threat/terrorism/sup3.pdf>, 2011. március 2.

ESPOSITO, JOHN LOUIS: *Unholy War: Terror in the Name of Islam.* Oxford University Press, New York – Oxford, 2003.

EUROPOL: *TE-SAT 2010 EU Terrorism Situation and Trend Report.* Letöltve: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/TE-SAT%202010.pdf>, 2011. március 21.

FERWAGNER PÉTER ÁKOS – KOMÁR KRISZTIÁN – SZÉLINGER BALÁZS: Terrorista szervezetek lexikona. Gavrilo Principtől Oszama bin Ladenig. Maxim Könyvkiadó, Szeged, 2003.

GÄRTNER, HEINZ: Nemzetközi biztonság. Fogalmak A-tól Z-ig. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2005.

HEGGHAMMER, THOMAS: Jihadi-Salafis or Revolutionaries? On Religion and Politics in the Study of Militant Islamism. In Roel Meijer (szerk.): *Global Salafism. Islam's New Religious Movement.* Columbia University Press, New York, 2009. p.244-265.

HOFFMANN, BRUCE: *Inside terrorism.* Columbia University Press, New York, 1999.

HORVÁTH KRISZTINA: Az emberi jogok védelme a terrorizmus elleni küzdelemben. *Acta Humana.* 2003/3. p.64-72.

ISMAIL, NOOR HUDA: Kinship and Radicalisation Process in Jamaah Islamiyah's Transnational Terrorist Organization. In Rik Coolsaet (szerk.): *Jihadi Terrorism and the Radicalisation Challenge in Europe*. Ashgate Publishing Company, Hampshire, 2008. p.55-68.

JANIS, IRVING L.: Groupthink. In Matteson, Michael T. – Ivanchevich, John M. (szerk.): *Management and Organizational Behavior Classics*. Irwin, Homewood, 1989. p.123-141.

JENKINS, BRIAN MICHAEL: *The al-Qaeda Inspired Terrorist Threat. An Appreciation of the Current Situation*. Letöltve: http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/testimonies/2010/RAND_CT353.pdf, 2011. március 22.

KATZMAN, KENNETH: *Al Qaeda: Profile and Threat Assessment*. Letöltve: <http://www.fas.org/sgp/crs/terror/RL33038.pdf>, 2011. március 17.

LAQUEUR, WALTER: *The New Terrorism: Fanaticism and the Arms of Mass Destruction*. Oxford University Press, New York, 1999.

LAWAL, OLUFEMI A.: Social-Psychological Considerations in the Emergence and Growth of Terrorism. In Chris E. Stout (szerk.): *The Psychology of terrorism Programs and Practices in Response and Prevention*. Greenwood Publishing Group, Westport, 2002.

MARTIN, GUS: *Understanding Terrorism: Challenges, Perspectives, and Issues*. SAGE Publications Ltd., London, 2009.

PAYNE, KENNETH: Winning the Battle of Ideas: Propaganda, Ideology, and Terror. *Studies in Conflict & Terrorism*, 2007. p.109-128.

POST, JERROLD M.: Terrorist psycho-logic: Terrorist behavior as product of psychological forces. In Walter Reich (szerk.): *Origins of Terrorism: Psychologies, Ideologies, Theologies, States of Mind*. Woodrow Wilson International Center for Scholars, Washington DC., 1990. p.25-42.

RIEMANN, FRITZ: A szorongás alapformái. Háttér, Budapest, 1998.

ROBERTS, ADAM: The 'War on terror' in historical perspective. *Survival*. 2005/2. p.101-130.

ROSTOVÁNYI ZSOLT: A „totalizáló iszlámtól” a „szekularizált iszlámig”. Az iszlám civilizáció a retradicionalizáció és modernizáció kettős szorításában. In Csicsmann László (szerk.): *Iszlám és modernizáció a Közel-Keleten. Az államiság eltérő modelljei*. BCE Nemzetközi Tanulmányok Intézet, Aula Kiadó, Budapest, 2010. p.1-52.

ROY, OLIVIER: *Secularism Confronts Islam*. Columbia University Press, New

York, 2007.

SAGEMAN, MARC: *Leaderless Jihad: Terror Networks in the Twenty-First Century*. University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 2008.

SAGEMAN, MARC: *Understanding Terror Networks*. University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 2004.

SCHMID, ALEX PETER – JONGMAN, ALBERT J.: *Political Terrorism: A New Guide to Actors, Authors, Concepts, Databases, Theories and Literature*. Transaction Books, New Brunswick, 1988.

SMELSER, NEIL JOSEPH: *The faces of terrorism*. Princeton University Press, New Jersey, 2007.

STEPANOVA, EKATARINA: *Anti-terrorism and Peacebuilding During and After Conflict*. Stockholm Peace Research Institute, Stockholm, 2003.

DR. SZTERNÁK GYÖRGY – DR. KISS ZOLTÁN LÁSZLÓ: Vázlat a terrorizmus szociológiai aspektusainak vizsgálatához. *Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények*. 2005/3. p.98-127.

TUCKER, DAVID: What is new about new terrorism. *Terrorism and Political Violence*. 2001/4. p.1-14.

ULPH, STEPHEN: *Towards a Curriculum for the Teaching of Jihadist Ideology*. The Jamestown Foundation, Washington, 2010.

United Nations Assistance Mission in Afghanistan: Suicide Attacks in Afghanistan (2001-2007). Letöltve:

[http://www.reliefweb.int/rw/RWFFiles2007.nsf/FilesByRWDocUnidFilename/EK0I-76W52H-Full_Report.pdf/\\$File/Full_Report.pdf](http://www.reliefweb.int/rw/RWFFiles2007.nsf/FilesByRWDocUnidFilename/EK0I-76W52H-Full_Report.pdf/$File/Full_Report.pdf), 2011. március 23.

VENHAUS, JOHN MATT: *Why Youth Join al-Qaeda*. United States Institute of Peace, Washington, 2010.

WILKINSON, PAUL: *Terrorism and the Liberal State*. New York University Press, New York, 1986.

WHEELER, EVERETT L.: Terrorism and Military Theory: A historical perspective. *Terrorism and Political Violence*. 2001/1. p.235-243.

ZIMMERMANN, DORON: A terrorizmus átalakulása. In Tálás Péter (szerk.): *A terrorizmus anatómiája*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2006. p.179-220.